

Imperialista gondolatvilág

I.

1. Látszat és valóság

A társadalom az embernek nem csak keretet, alkalmat szolgáltat élete leélésére, hanem egyszersmind *alapot* is ad. Ez az alap olyan erős, hogy attól elszakadni soha se lehet, mert aki attól eltávolodni igyekszik, az elpusztul. Am, ami az élet alapja, ugyanaz a *gondolkodás* is. Ezért a társadalmi rendszerek változása — előbb-utóbb — az emberek gondolkodásának megváltozását is magával hozza. Tehát az egyén itt sem lehet teljesen önmagában álló, független.

Az öntudatosabb, cselekvőképesebb egyének és ezekből alakult csoportok — pártok — gondolkodása rányomja bélyegét a többiekére is. Ha az embereknek bizonyos kérdésekben elfoglalt álláspontját meg akarjuk magunknak magyarázni (jelen esetben az imperializmus kérdésében), akkor semmiesetre sem szabad az egyéni gondolkodás elemzésével próbálkozni. A társadalmi gondolkodás mindig csoportok gondolkodása, még akkor is, ha egyének fejezik ki azt szóban, vagy írásban. De a tőkés társadalom nemcsak osztályokra, hanem ezen belül rétegekre is oszlik. Hozzá tehetjük: minthogy ma nincs meg a rendi, vagy kaszt elzárkózás, ezért az egyes osztályok, különösképen pedig ezeken belül az egyes csoportok között folytonos a kicserélődés. Sőt ezenkívül az osztályok, csoportok és rétegek tagjainak gondolata, felfogása, propagandája állandóan áthatja a többiekét is úgy, hogy a társadalomban a felfogások sokféle keverékével, kereszteződésével, eltűnésével és újból való felmerülésével találkozunk. Megállapíthatjuk, hogy tulajdonképpen nincs is *egyetlen* meghatározott irányító eszme, vagy pontosan körülírt „korszellem”, amint azt feltüntetni szokták. Ma is *két* főirány áll szemben egymással: az egyik a tőkés uralkodó osztályé, amelynek érdekelttségéből az imperializmus gondolatvilága csúcsosodik ki; másik a dolgozó népé, amelynek felszabadulási törekvése viszont a szocializmus — a közösségi, tervszerű termelésen alapuló gazdasági rendszer gondolata — tör előre. E két alapirány mellett és ezeken belül a felfogások, vélemények legnagyobb tarkaságát találjuk. Azonban az imperializmus és a szocializmus nemcsak a társadalmi fejlődés szükséges irányát fejezik ki, hanem egyszersmind a valóság elemzését is adják. Hogyan lehet kétféle szükségesség, és főképp hogy lehetne kétféle vagy még ennél is több valóság? Bizonyos, hogy ez lehetetlen.

Az emberek éreznek, tapasztalnak, véleményt alkotnak és mindezt — többnyire rendszertelenül — kifejezésre is juttatják. Minthogy ez nem az egyén, hanem társadalmi képződmények — rétegek, csoportok — felfogásának kifejezése, tehát mindabból, amit ilyen csoportok a körülöttünk történő eseményekről és tényekről gondolnak és amit így kifejezésre juttatnak, tevődik ösz-

szé tulajdonképen a *társadalom lelkivilága, gondolatvilága*. Itt még a valóság és a látszat erősen keveredik, mert a tudomány eszközei sokszor teljesen háttérbe szorulnak a „vélemények“ mögött. De mégis ez a tudomány elindulása, ez az, amiből a felfogások bírálatán keresztül eljutunk a valóság felismeréséhez. *Ez tehát a tudomány útvonala: a látszattól a valóságig, a társadalom gondolatvilágától az eszme világáig.*

A világnézet tehát gondolatok sokféleségéből kialakult fölfogás, amely a meglevő ismeretek alapján a lehető legjobban megközelíti a valóságot. Fejlődésében még visszatükrözi a társadalmi gondolatvilág sok minden tulajdonságát, de a meg nem felelő felfogásokkal már szembehelyezkedik. Minthogy nem lehet kétféle valóság, nem lehet kétféle eszmevilág, világnézet sem. Ami nem felel meg a valóságnak, az elmerül a társadalmi gondolatvilág zűrzavarában, kódében épp úgy, ahogy sok, igazságnak hitt tudományos megállapítás, mint a tudomány fejlődésének határköve, csak lexikonokban van meg, de a mai tudományos fölfogásnak már nem alkotó része.

Ha az imperializmus kérdését ebből a szempontból nézzük, azt mondhatjuk: az imperializmus valóság. Amit imperialista világnézetnek neveznek, az az imperializmus létéből annak szükségzerű továbbfejlődésére, tökéletesedésére és fönmaradására következtet és nem látja, hogy az *imperializmus a bomlásnak indult tőkés termelési és társadalmi rendszer végső fejlődési foka*. Az imperialista világnézetnek nevezett gondolkodás tehát tulajdonképen az *imperializmus társadalmi eszmevilága* és hogy mennyire az, azt bizonyítja, úgy magának a gazdasági és politikai rendszernek, mint az ezt kísérő gondolati jelenségeknek zűrzavara és szétesése.

2. Az imperializmus lelkivilága

Maga az imperializmus szó latin eredetű. Imperium a rómaiak által leigázott területet jelentett. Napoleon „Empire“ szava császárságának jelölésére — a francia köztársasággal szemben — azt akarta jelképezni, hogy hatalma oly korlátlan, mint azelőtt a rómaiaké volt. Lényegében a kettő élesen eltér egymástól és épen így eltér ezektől az, amit ma „Imperium“, imperializmus alatt értünk. A mai értelmezés Angliából indult ki, ahol a múlt század hetvenes éveiben került használatba. Angliát összes birtokaival egybefoglalva értették alatta, megkülönböztetésül az angol szigetek alkotta anyaországtól.

Az imperializmus kezdő korszakában az érdekelt polgári államférfiak és a melléjük szegődött tudósok sokkal inkább megláthatták annak jellegzetes vonásait, mint a mai utódok a bomlás jeleit nyíltan feltüntető imperializmusét. Hiszen saját bukásáig senki sem szívesen vallja be, különösen akkor nem, ha nem egyénről, hanem kiváltságos osztályról, sőt társadalmi *rendszer*ről van szó.

Ismerjük Mussolini 1925-ben tett nyilatkozatát: „Olaszország

terjeszkedik, vagy fölrobban“. Egészen hasonló az USA szenátorának, Lodgenak kijelentése, aki még tovább megy és az egész művelődést saját államának jövőjétől teszi függővé: „Ha mi (az USA) elbotlunk és elbukunk, akkor elpusztul és elvész a szabadság és a civilizáció.“ Egy francia államférfiú 1882-ben azt mondta: „A gyarmatosítás Franciaország részére élet és halál kérdése. Vagy afrikai nagyhatalommá lesz, vagy pedig egy-két évszázad alatt nem lesz belőle más, mint másodosztályú európai állam.“

Ezek a nyilatkozatok — különösen az utóbbi — fejezik ki tisztán a terjeszkedő, hódító imperialista állam politikáját és érdekelt tagjainak gondolkodását. *Elnyomott országok*, gyarmati és félgyarmati területek lakói nem gondolkodnak ugyanígy, nem látják ugyanezt az imperializmusban. Ők az imperializmust csak mint ellenük irányuló támadást és bajt veszik észre, viszont a hódító amerikai imperialista szónok ebben a jelenségben a kultúra utolsó mentsvárát üdvözlí.

A középosztályok, különösen az értelmiségi polgárság, nagyon tud lelkesedni országa terjeszkedéséért, mert ez neki felemelkedési lehetőséget adhat. Ezt az 1913-ban megjelent „Német világpolitika és a nagy háború“ c. röpirat tisztán kifejezi: „Nincs szükségünk telepítő gyarmatokra, de nagy szükségünk van független gyarmatosító tevékenységre olyan területeken, amely iparunk nyersanyagszükségletének legnagyobb részét szállíthatja és ahol honfitársaink nem az alsóbbrendű munkát végzik el, hanem rájuk hárul a munka megszervezésének és a gazdasági vállalatok vezetésének feladata!“

Igy alakul ki a hódító imperializmus álláspontja, az a gondolatvilág, amely legjobban megközelítené a valóságot, ha nem állna vele szemben bírálataival a szocialista tudomány és nem fedné fel az imperializmus gyökerét és jövőjét.

Az imperialista elmélet gyakorlati végrehajtói országhatáron belül osztálybékét, nemzeti egységet követelnek, hogy rendszerüket senki se támadhassa meg. „A terjeszkedés hordozójának mindig az egész nemzetnek kell lennie. Össze kell olvadnia a nemzet minden egyéb céljával, minden társadalmi és szellemi reménységével . . .“ Ezért állanak a nemzeti élet elsőrendűségének alapján, anélkül, hogy a nemzeti élet alkotó erejét, a dolgozó osztályt tekintetbe vennék. Sőt a maguk álláspontját nemzetinek, a dolgozók bírálatait nemzetietlennek, hazaárulónak nyilvánítják. Ha az államszervezet kifelé és befelé erősnek bizonyul, akkor a hatalom érzése és tudata megszilárdul, mindazokban, akik imperialista érdekek szolgálatában, gyarmatokon, vagy bárhol másutt eljárnak, még akkor is, ha nem vezetők, hanem a „jelentéktelen tömeg“ szerepét töltik be. Ezen az úton kerül kapcsolatba a kiváltságos osztály gondolatvilága a nem kiváltságos tömegekével.

Az imperializmusnak, hogy valóban érvényesülhessen, még két tulajdonságot kell az emberekben kifejlesztenie. Ezek is a hatalmi érzéssel függenek össze. Az egyik: mindig és mindenütt az

imperializmus érvényesítése érdekében való *cselekvés* szükségesége; a másik: ennek a gondolatnak a *tudatossá* emelése, ami egyedüli biztosíték arra, hogy a cselekvő képesség meg is maradjon.

3. Az imperialista gondolatvilág zavarai

Amennyire eltávolodunk azoktól a csoportoktól, amelyek közvetlenül részesei az imperialista hatalomnak, annyira elhomályosul az előbb vázolt tudatos álláspont. De ne feledjük el, hogy még *az is* egyoldalú és messze áll a valóságtól, csak a hódítók győzelmét látja előre, de vereségét nem, csak a tőkés rendszer terjeszkedését, de nem a bomlását.

Távolabbi rétegekben már ez a viszonylagos tisztánlátás is elhomályosul. Itt a cselekvés szükségessége helyébe a vezettetés, a mások által való *irányítás* szükségége lép. Ezek a csoportok nem veszik észre, hogy a terjeszkedés a gazdasági élet következménye. Különösen a kereskedelmi és a kistőke — amely az ország határain belül tud csak tevékenykedni — áll az imperializmussal szemben értetlenül. Sokalja az adóterheket, amelyeket a hatalom és hódítás fönntartása követel. Mégis kívánja a nemzeti nagyságot, sőt talán annak lehangosabb követelője. Kívánja az állam hatalmát, de elsősorban befelé a dolgozó osztályokkal szemben. A nagytőkés vállalkozásoknak megrendszabályozását is követeli, de ugyanakkor el akarja háritani a gazdasági életből az állami beavatkozást, Ragaszkodik a tőkés rendhez, vagyis saját előjogaihoz, és támadja a nagytőkések, vagyis a nálánál hatalmasabbak előjogait. Így keletkeznek azután az imperialista gondolatvilágnak a legfurcsább elágazásai és keverékei. Sőt oly formái is, amelyek már nyíltan hangoztatják tőkeellenességüket, amellett, hogy a valóságban ahhoz hozzányúlni sem akarnak és másokat sem engednek. Olyan formák, amelyek kifelé a hódító szerepét akarják átvenni, befelé mindenki kielégítését ígérik, de természetesen cselekedeteik ezt az ellentmondást leleplezik. Ez a kettősség jellemzi az összes fasiszta pártokat.

Önmagával szemben minden imperialista megértő, a másik hódítót azonban a bíráló teljes szigorával sújtja. Az imperialista, hódító irányzatot csak az ellenfél cselekedeteiben látja meg, a magáéban soha. Más szemében a szálkát, a magáéban a gerendát sem veszi észre. Gondoljunk csak a mostani háborúban szembenálló, két imperializmusra; gondoljunk csak a két propagandát szolgáló sajtóra, rádióra, stb. Saját magát mindegyik a báránynál is ártatlanabbnak hirdeti és csak a vele szemben álló tartalmosságára mutat rá, hogy az egyébként békét óhajtó tömegeket maga mellett gyorsan föl tudja sorakoztatni.

4. A dolgozó tömegek

Ha zavaros is az imperializmus gondolatvilága, mégis hatással van a dolgozó tömegekre. Ez nem vezethető vissza kizárólag arra, mintha az imperializmus gondolata ragadná őket magával. A dolgozók nagyrésze a fennálló társadalmat és benne saját hely-

zetét nem ismeri annyira, hogy minden esetben helyesen lásson és cselekedjék. Az imperializmusnak két oldalát látja és az ezekkel szemben való állásfoglalása adja meg tömegföllépésének jellegét. Az egyik a *háború és béke* — a másik a *nemzeti elkülönülés és nemzetközi összekapcsolódás kérdése*. Bizonyos, hogy ezekben a kérdésekben az imperialista hatalom sokszor maga mellé tudja állítani országának lakosságát és ezzel magának erős háttérrel szerez. Ezt a mai élet nemzeti határai teszik lehetővé. A legtöbbször ugyanis (különösen a dolgozó nép) saját anyanyelvükön kívül mást nem értenek. Az idegen hódítótól megélhetésüket, megszo-
kott életberendezésüket, egész kultúrájukat féltik.

Itt aztán újabb tényezők is felmerülnek. A nemzeti kultúra mai vezetői jelentik a *hatalmat*, ez pedig a meglévő gazdasági rendszer fönntartását. A tömeg abban megy mögöttük, hogy életheletőségét védi és így elégedetlenségében is belenyug-
szik a társadalom változtathatatlanlanságába, a tőkés rendszer szükségyszerű fönntmaradásába. Nem látja, hogy a dolgozó nép megél-
setését, előbbrejutását és igazi nemzeti kultúráját csak a közösségi alapon szervezett, tervszerűen termelő, — *szocialista* — társadalom biztosíthatja.

Ezek mellé még két tényező csoportot kell állítanunk, amelyek az imperializmus kérdésében a tömegek állásfoglalását irányítják. Az egyik a társadalom cselekvő csoportjainak, vagyis *pártjainak* utat mutató tevékenysége. A társadalmi kérdésekkel kevésbé foglalkozó tömegek számára mindig ezek az irányadók, hiszen az osztályokat legtudatosabb tagjaikból alakult és érdekeiket képviselő pártok vezetik. A másik tényező a *megszokott gondolkodás*, úgy ahogy azt az emberek gyerekkoruktól kezdve hallják és igaznak vélik, ahogy az egyik korosztály a másiknak hagyományok, élmények és meggyőződés formájában átadja. Mindez a kevésbé önállóan gondolkodó csoportok és rétegek álláspontját erősen befolyásolja és megakadályozza, hogy osztályhelyzetüknek megfelelően lássanak és cselekedjenek.

Így kerül sokszor ellentétbe a társadalom távolabbi érdeke a pillanatnyi helyzet által diktált cselekedettel. Így következik be, hogy a dolgozó nép egyrésze nem saját társadalmának megteremtésén, hanem imperialista törekvések támogatásán működik.

5. Fajkérdés

Az imperialista hódítások igazolására a fajok közötti különbségeket is fölhasználják. Nemcsak a színeseket és fehéreket különböztetik meg, hanem ezen belül, például Európában, északi, román és szláv fajokról is beszélnek. Ezeknek az eredete azonban annyira bizonytalan, hogy *tiszta fajok* ma egyáltalán nincsenek. Különbben is az angol-amerikai imperialista ellentétek mutatják, hogy mily keveset jelent a közös származás. A fajgyűlölet mögött mindig egy kiváltságos osztály hatalom-örzése, féltékenysége rejlik.

De nem látjuk a fajgyűlöletet azokkal szemben, akik az imperializmust, vagy a kiváltságosok osztályainak hatalmát *nem* veszélyeztetik. Így például a malájok, a már félig-meddig kipusztított indiánok, sőt még a brit-indiai hindukkal szemben se.

A fehérek és színesek közötti harcot azzal szokták indokolni, hogy a színes fajok alacsonyabbrendűek a fehéreknél és hogy ez utóbbiak hivatása az, hogy imperialista terjeszkedés útján a föld területét birtokukba véve vezetői legyenek az alsóbbrendű fajoknak. Persze a tőkéseket erre nem a kultúra terjesztésnek, hanem a *tőkés hasznoknak* a kívánsága hajtja.

Meg kell állapítanunk, hogy ha vannak is egyes elmaradt színes törzsek, a legtöbb az európai fajokkal teljesen egyenértékű és megfelelő körülmények között *éppen olyan fejlődőképes*, mint emezek. Viszont a népeknek egymás ellen való tüzelésében, az imperialista gondolatvilágnak a dolgozó nép között való elterjesztésében éppen a fajok különbségéről szóló tanítás nagy szerepet játszik. Amíg az imperializmus gazdasági és osztályellen-téiteit faji lepelbe burkolja, addig a szocialista társadalom ezekkel az ellentétekkel együtt a fajkérdést is *megszünteti*.

6. Imperialista nevelés

Láttuk, milyen nagy jelentősége van az imperialista gondolatvilág kialakulásában a hagyományoknak, az imperialista gondolatok terjedésének és az emberek agyába való belevésődésének. Vessünk most futó pillantást azokra az eszközökre, amelyek ezek elérésére a leghatásosabbnak bizonyulnak.

A legközvetlenebbek az *irodalom és művészet* nyújtotta könyvek, színdarabok, dalok és filmek, amelyeknek állandóan megújuló tömege burkoltabb, vagy nyíltabb formában a fehér faj terjeszkedését, az imperialista hódítás szükségességét hirdetik. Még a gyermekeknél annyira közkedvelt cowboy-drámák is ezt a célt szolgálják, nem is szólva az útleírásokról.

Itt van aztán a *tudomány*. A tőkés országok *történelemírói* a legnagyobb megértést tanúsítják az imperializmus terjeszkedésével szemben. Legtöbbjük szerint az imperializmus nem új, a rómaiaknál is megvolt, mert azoknak hódításai ugyanazt jelentik, mint a mai világhatalmi törekvések. Ezzel szemben a mai gazdasági élet elemzése világosan megmutatja, mennyire nem lehet „római imperializmusról“ a szó mai értelmében beszélnünk.

A történelemtudósokhoz csatlakoznak a polgári *közgazdászok*, akiket foglalkozásuk szorosan a tőkés rendszerhez köt. Ezek a gyarmatok különböző fajtáit emlegetik. Ennek nincs semmi lényegesebb jelentősége. A lényeg — az imperialista hatalom uralma — mindenütt ugyanaz. A polgári közgazdászok által teremtett elnevezés-zavar nem arra való, hogy az imperialista hódítások tényeit magyarázzák, hanem ellenkezőleg, hogy azokat elfödjék és úgy tüntessék föl a dolgokat, mintha léteznék „békés“ imperializmus is.

A „tudományos“ elméletekhez szorosan kapcsolódik az *iskolai tanítás* gyakorlata. Csak a *tehnikai nevelés* jelentőségére akarunk rámutatni. Ahol, mint Amerikában, az emberek úgyszólván motor mellett nőnek föl, ott ez a nevelés a tehnikai csodákat végrehajtó ember és a tehnikai erőt hódításra felhasználó szervezet iránti tisztelettel kapcsolódik össze. Különösen a középosztályok

köthetők le, mint tevékeny résztvevők ebben a szerepkörben, az imperializmus mellé, hiszen itt lehetőség nyílik vezetőhelyek elfoglalására és arra, hogy az uralkodó osztályokhoz kapcsolódjanak.

Ezek csak kiragadott példák és a társadalmi élet sok más formája is lehetőséget ad az imperialista gondolat terjesztésére. De mindegyik arra irányul, hogy a hódítás és terjeszkedés szükségességét a tömegek elhigyjék és érdekében — adott alkalommal — cselekedjenek is. *A dolgozó nép létérdeke és a társadalom fejlődése szöges ellentétben áll az imperializmus törekvéseivel.*

De ahhoz, hogy a város és a falu dolgozói ezt meglássák, meg kell szabadítani magukat az imperialista gondolatvilág minden behatásától. Ehhez le kell vonniok az elébük tornyosuló tényekből a tanulságokat. Föl kell fedniök saját maguk előtt a valóságot, hogy ezáltal kiegészítsék gondolatvilágukat az osztályharcos, imperialista-ellenes világnézettel. Az út az imperializmus gondolatvilágától a szocialista világnézetig elméleti és gyakorlati harcokon át vezet.

Hajdú Vilmos — Rudas Béla

.....

Templomos Stupeczky

Ált a bál a katolikus legényegyletben és Lorányik Theobaldus, a szép pap, bánatosan mosolygott. Így mosolygott ő mindig, még a gyónatószeiken is és még a vétek nélkül való asszonyok is szívesen gyóntak neki. Igaz, hogy ilyenkor nem láthatták a bánatos mosolyt, mely olyan volt, mint a tikkasztó nyári nap, ha könnyed felhő-fátyol takarja el arcukat, de hallották a hangját, mely hasonlított az orgona bűgéséhez, ha elmélázott rajta a dirigens chori. Meleg, illatos zefirként simogatta ez a hang az asszonyok szívét, amely megnyílt a szép Theobaldus előtt, mint a templomajtó, ha imára várja a híveket. Csak a szószéken nem mosolygott, amikor az eretnokség és hitetlenség ellen prédikált.

— Jaj annak, ki elfordul az egyháztól — szokta volt mondani, mert attól elfordul szeretet és boldogság. Olyan az, mint a lehullott csillag, amely mocsárba vész, vagy mint pestisesbeteg, kit messze kerülni kell.

Ilyenkor rekedt és szívet remegtető volt a hangja, mint az oroszlán bömbölése. A hívek vadul néztek szét a templomban, nincse hitetlen közöttük, hogy szétmarcangolják. Nem volt, nem is lesz talán soha abban a kis papi városban. Az ilyen prédikációk hatása csak este nyilvánult meg különösebben, amikor bevették a református, vagy a zsidó temptom ablakait.

Ált a bál és Theobaldus, a szép pap bánatosan mosolygott. Ő volt a katolikus legényegylet elnöke s hívségesen töltötte be ezt a tisztét is. Táncrea serkentette az ifjakat, finom és malasztos elmésségeket mondott az asszonyoknak és szaporán koccintott a férfiakkal. A cigányt is dirigálta: no talán már elég is lesz a francia négyesből, gyerünk csak azzal a csárdással. Eközben mosolygott, bánatosan, kedvesen. Gyönyörű arca